

TOELICHTING DE KOP VAN TERTON: antieke blokfluiten en hun verhaal

In maart 2012 speelde ik bij de heropening van het Historisch Museum in Den Briel. Tot mijn stomme verbazing trof ik in de catalogus een foto van een blokfluitkopstuk van Terton aan. Bij de eerste afspraak in het museum bleek hij grondig schoongemaakt te moeten worden. We verwijderden modder, het stof der eeuwen en een oude krantenprop uit 1912.

Jan Bouterse, bouwer en kenner bij uitstek van Nederlandse blokfluiten uit de 18e eeuw maakte de kop speelklaar, maakte een nieuw onderstuk en attendeerde me op andere blokfluiten in particuliere collecties, die wellicht ook bespeelbaar waren. Zo ontstond het idee voor een nieuw project.

Eerder In 2004 speelde ik op de blokfluiten uit de collectie van het Gemeente Museum in Den Haag de cd "Recorders Recorded". Dit werd het vervolg.

De oogst aan instrumenten bestond uit:

Alt in f van Engelbert Terton, Historisch Museum Den Briel, a=419

Alt in f van Willem Beukers, particuliere collectie Den Haag, a=410

Sopranino in g, Anoniem, Huys Dever Lisse a=410

Alt in f van Jan van Heerde, particuliere collectie Den Haag, a= 411

Alt in f van Jan van Heerde, particuliere collectie Alphen aan den Rijn, a=410

Alt in f van Willem Beukers, particuliere collectie Schoonebeek, a=410

Deze instrumenten zijn te horen op de cd 'A Breath of New Life', die als onderdeel van dit project werd opgenomen. Vandaag staat de blokfluit van Engelbert Terton centraal.

In tegenstelling tot strijkinstrumenten worden blaasinstrumenten helaas niet steeds mooier. Ze slijten door het gebruik. En oude, lang niet bespeelde instrumenten drogen uit, krimpen en worden vals. Het is dus een hele uitdaging om de ziel van zo'n antieke blokfluit te ontdekken.

Wat zou er zoal gespeeld zijn op deze instrumenten?

In het begin van de 18e eeuw was Amsterdam een centrum van uitgevers en instrumentbouw. Om het maar even bij de blaasinstrumenten te houden: Mensen als Terton, van Heerde, Beukers en Boekhout bouwden fagotten, hobo's, traverso's en blokfluiten, die in heel Europa verkocht werden. De muzikuitgaves van Estienne Roger en zijn schoonzoon Michel-Charles Le Cène waren beroemd tot ver in het buitenland om hun zorgvuldigheid en smaakvolle vormgeving.

Er was fortuin gemaakt in de Gouden Eeuw en de zeer welvarende burgerij kon zich veroorloven om zelf muziek te maken. Ze kochten dure muziekinstrumenten, mooie uitgaves en ze lieten zich onderrichten door niet de minsten. Musici als Nozeman, de Fesch, maar ook de beroemde in Amsterdam woonachtige Locatelli verdeelden hun aandacht tussen concerten in de salons, het spelen in theaterorkesten en hun privé-leerlingen.

Het leven van een musicus was in de Nederlandse Republiek volstrekt anders dan in de omringende landen. In Nederland was er geen hof of kerk als mecenas beschikbaar. De best betaalde banen waren die van organist en beiaardier, in dienst van de gemeente! Maar de gegoede burgerij was enorm kapitaalkrachtig en gedroeg zich zoveel mogelijk als plaatsvervangende adel.

Iedereen kan zich inmiddels de portretten van Maerten en Oopjen voor de geest halen. Rembrandt schilderde het paar ten voeten uit, vertegenwoordigers van de zeer welvarende, zelfbewuste elite van Amsterdam.

De amateurmuziek bloeide. In de 17e eeuw waren in alle steden collegia opgericht, semi-professionele ensembles die geregeld onder leiding van een professioneel musicus, vaak de plaatselijke organist, speelde.

De componisten Bustijn, Nozeman, en de Fesch voldoen aan dit muzikantenprofiel. Van Wassenaer en ook van Bolhuis waren juist amateurmusici, behorend tot de elite.

Wilhelm, rijksgraaf van Wassenaer Obdam (1692-1766) was diplomaat, bestuurder en componeerde in zijn vrije tijd. Hij bewoonde een huis aan het Noordeinde te Den Haag en

kasteel Twickel bij Delden. Waarschijnlijk kreeg hij zijn muzieklessen van Quirinus van Blankenburg in Den Haag.

Zijn drie sonates voor blokfluit en basso continuo werden pas begin jaren negentig ontdekt. Voor die tijd had men Wassenaer als Wallenaer gelezen.

Willem de Fesch werd geboren in Alkmaar 1687 en overleed in Londen in 1761.

In het eerste decennium van de 18e eeuw verhuisde het gezin naar Amsterdam. Willem werd daar in 1710 musicus bij de Stadsschouwburg aan de Keizersgracht.

In 1731 vestigde hij zich in Londen, waar hij gedurende een tijd de leiding had van het orkest van George Frideric Handel.

Jacobus Nozeman, (1693-1745) werd in Hamburg geboren tijdens een tournee als zoon van reizende Nederlandse toneelspelers. Nozeman groeide op in Den Haag en Leiden, en moet omstreeks 1710 verhuisd zijn naar Amsterdam. Hij woonde vanaf 1722 aan de Prinsengracht en later aan de Egelantiersgracht.

In de jaren 1714-1716 speelde hij af en toe viool in het orkest van de Amsterdamse Stadsschouwburg, waarvan ook Willem de Fesch deel uitmaakte. Hij was van 1719 tot zijn dood in 1745 organist van de remonstrantse kerk te Amsterdam.

Zijn sonates voor viool en basso continuo werden gepubliceerd door de Amsterdamse muziekuitgeverij Le Cène.

Van organist en beiaardier Pieter Bustijn (1649 -1729) weten we alleen dat hij in 1681 organist in de Nieuwe Kerk van Middelburg werd.

Slechts één van zijn werken is bewaard gebleven: de IX Suites pour le Clavessin, gedrukt in 1712 in Amsterdam, door Estienne Roger.

Het *Recueil de plusieurs pieces de musique* werd in 1739 geschreven door de Groningse Michiel van Bolhuis (1713-1764), een notaris, rijk geworden in de turfhandel. Het is een verzameling korte eenstemmig genoteerde populaire dansen en liedjes met vaak tot de verbeelding sprekende titels. Er is een grote overlap met het repertoire van de beroemdste vergelijkbare collectie *Oude en Nieuwe Holantse Boerenlietjes en Contredanse*, verschenen tussen 1700 en 1716 bij Roger in Amsterdam.

Een vreemde eend in de bijt tussen alle 'keurige' sonates in dit programma. Reden om ook uit deze collectie iets te spelen is de figuur van Bolhuis zelf.

Eén van de van Heerde fluiten, die ik in het eerdere project bespeelde, behoorde hem toe en is sinds de aankoop door hem in de familie gebleven. Zijn bet-achter-kleindochter was zo vriendelijk om dit instrument beschikbaar te stellen voor dit project. Uit de overgeleverde veilingstukken van zijn inventaris blijkt dat hij sonates van van Wassenaer speelde, maar blijktbaar waren ook die volkse deuntjes uit zijn verzameling populair in zijn kringen.